

UDK 371.3

UDK 811.163.42

ISSN 1845-8793

Hrvatski, god. IX, br. 2, Zagreb, 2011.

Izvorni znanstveni rad.

Prihvaćen: 31. ožujka 2012.

LEKTIRA U SREDNJOŠKOLSKOJ NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Goran Novaković

XII. gimnazija

Zagreb

Igor Medić

XII. gimnazija

Zagreb

SAŽETAK: U radu se iznosi analiza rezultata anonimnoga anketnog istraživanja provedenoga među učenicima trećih razreda XII. gimnazije u Zagrebu. Analizirani su učenički stavovi prema lektiri u nastavi hrvatskoga jezika, način pripreme za nastavne sate lektire i čitateljske navike učenika. Rezultati su potvrdili mnoge polazišne pretpostavke i uvide ranije provedenih sličnih istraživanja prema kojima je postojeći program nastave hrvatskoga jezika u srednjim školama (podjednako u gimnazijama i u strukovnim školama) u neskladu sa sposobnostima, interesima i čitateljskim iskustvom učenika. Autori stoga predlažu drugačiji pristup obradi lektirnih djela i nastavi književnosti u cjelini koji će istovremeno poticati samostalan čitateljski angažman učenika te razvoj vještina kritičkoga i analitičkoga čitanja.

Ključne riječi: lektira, gimnazijski program, čitanje, čitateljske navike, nastava književnosti.

UVOD

U anketi o lektiri i čitateljskim navikama učenika provedenoj u svibnju 2010. u dvama trećim razredima XII. gimnazije u Zagrebu (ukupan broj ispitanika 59) pokušali smo istražiti učeničke stavove prema lektiri u nastavi hrvatskoga jezika. Anketni se upitnik sastojao od 10 pitanja (od dvaju pitanja zatvorenoga i osam pitanja otvorenoga tipa) i učenici su ga ispunili anonimno. Zanimali su nas odnos prema lektiri (asocijacije koje sama riječ izaziva kod učenika), način pripreme za sate lektire, razumijevanje svrhe takva čitanja, upućenost u broj obveznih naslova, odnos

prema čitanju domaćih i stranih djela, uloga interneta pri obradi djela, posljedice kažnjavanja nepročitanosti djela i čitateljske navike učenika uopće.

Rezultate ankete analizirali smo svjesni da su pitanja mogla obuhvatiti i druge sastavnice ovoga nastavnog elementa: podatke o redovitosti čitanja, načinu čitanja (uz vođenje bilježaka ili lišeno svakoga bilježenja) itd. Analiza rezultata pretpostavlja početak razrade drugačijih pristupa obradi lektire, ali i nastavi književnosti u srednjim školama u cjelini.¹

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Odnos prema lektiri

Odgovore na pitanje o asocijacijama koje kod učenika izaziva riječ „lektira“ podijelili smo u tri skupine: na negativno, neutralno i pozitivno intonirane. Odgovori na prvo pitanje bili su sljedeći (napominjemo da namjerno nismo ispravljali učeničke pravopisne i druge pogreške u opisnim odgovorima):

Pitanje: **Koje asocijacije u Vama izaziva riječ lektira?**

Negativne asocijacije (38,98%):

Dosada, spavanje, obveza (...i to ne knjige općenito nego samo lektire zbog dosadnog i nezanimljivog sadržaja / ...eventualno se nađe neka zanimljiva knjiga / ...jer uvijek imamo knjige koje su nerazumljive ili nisu zanimljive / ...strah i trepet) (16,98%)

Dosadne knjige (...ali korisne). (5,08%)

Gubljenje vremena, obveza koja te prati mjesec dana. (8,47%)

¹ Rezultate vlastitoga istraživanja pokušat ćemo, u mjeri u kojoj je moguće s obzirom na različite okolnosti, usporediti s rezultatima sličnih istraživanja koje su proveli Grakalić-Plenković (2002.) i Lazzarich (2001., 2004.). Osim različito strukturiranih upitnika, ne smijemo zanemariti razlike u broju i dobi ispitanika te programu nastave hrvatskoga jezika u trima navedenim istraživanjima: Grakalić-Plenković anketirala je učenike prvih i drugih razreda Gimnazije Eugena Kumičića u Opatiji, a Lazzarich učenike drugih (2001.) i četvrtih (2004.) razreda u Medicinskoj školi u Rijeci (Lazzarich je anketirao istu skupinu učenika). Svjesni razlika među anketiranim skupinama, uputit ćemo na više zanimljivih podudarnosti s rezultatima vlastitog istraživanja. Neke aspekte ovog istraživanja možda je zanimljivo usporediti i s rezultatima istraživanja o književnim interesima učenika viših razreda osnovnih škola početkom 80-ih (Pilaš, 1999.), no zbog brojnih razlika među ispitivanim skupinama takve usporedbe metodološki ne mogu biti relevantne pa ih nismo iznosili.

Mučno mi je. / Mučenje, nepotreban dio školovanja. / Gorčinu u srcu. (5,08%)

Užas! (3,38%)

Čitanje knjige koja mi se sigurno neće svidjeti. (1,69%)

Iako je postotak negativno intoniranih odgovora velik i iznosi gotovo 40%, on je, čini se, očekivan i u skladu s općom predodžbom o lektiri kao prisilnome čitanju. Međutim, zanimljivo je odmah primijetiti da omjer između izrazito negativnih asocijacija i ukupnoga zbroja pretežito neutralnih (47,46%) i pozitivnih asocijacija (13,54%) ipak ide u korist potonjih. Iz toga proizlazi da većina učenika lektiru ipak ne doživljava kao nešto isključivo negativno, već je njihov doživljaj lektire neutralno-pozitivan pa ga je moguće opisati kao pretežito ravnodušno, odnosno nezainteresirano čitanje. Oni su „kritična masa“ (61%) učenika na kojoj se temelji izvedba nastave lektire u ispitanim gimnazijskim razredima.

Neutralne asocijacije (47,46%):

Čitanje knjiga. (10,16%)

Knjiga/e (...koju moramo pročitati / ...koju moramo pročitati te dobivamo ocjenu iz shvaćanja / ...i razgovor) (10,16%)

Obvezno književno djelo. (3,38%)

Nekad je vrlo zanimljivo i pročitam ga za 2 dana, a nekad je čitam jako dugo jer mi nije uopće zanimljiva. (6,77%)

Škola, knjige, hrvatski jezik. / Ana Karenjina i Zločin i kazna. (5,08%)

Priručnik za lektire za srednju školu, lektire.org. (5,08%)

Zavis o kakvoj je lektiri riječ. (1,69%)

Poneke zanimljive knjige, a poneke teške za shvatiti.

Ponekad izaziva znatiželju jer me zanima o čemu se radi u knjizi, ali ako je knjiga prevelika neda mi se čitati.

Ako sam čula da je zanimljiva onda se veselim što ću je pročitati, ako sam čula da nije baš zanimljiva, da je teška za čitati, da je dugačka onda je to za mene gubljenje vremena i nekad ju ni ne pročitam.

Odgovori koje smo uvrstili među neutralne po svojem su sadržaju raznovrsni, ali im je zajedničko što su ili općeniti, pa govore o lektiri kao „čitanju knjiga“ ili „obaveznom književnom djelu“ pa čak i o „školi, knjizi, hrvatskom jeziku“, ili su neopredijeljeni, tj. „zavis o kakvoj je knjizi riječ“. Svim je odgovorima iz ove skupine ipak svojstveno izbjegavanje krajnosti

u smislu potpunoga prihvaćanja ili potpunoga odbacivanja lektire, odnosno takva načina čitanja u formi učeničke obveze.

Pozitivne asocijacije (13,54%):

Volim čitati lektire. / Veselim se lektiri jer volim čitati. (6,77%)

Lektira me asocira na nešto za što mogu skupljat ocjenu 5. (3,38%)

Zadovoljstvo, sreću, novi svijet, zločini, čitanje knjige. (1,69%)

Budi u meni znatizeljju o čemu je djelo i o želji za čitanjem kada jednom počnemo čitat te raspravljanje o lektiri poslije s nekim tko je pročitao.

Nekada zanimljivo ili poučno.

Pozitivne asocijacije kreću se od onih koje izravno govore o ljubavi prema čitanju pa onda i lektirnome čitanju (takvih je gotovo 7% što se može činiti neznatnim, ali nije), preko „pragmatičnih“ („mogu skupljat ocjenu 5“) i onih koje ističu „zadovoljstvo“ u čitanju, otkrivanje „novoga svijeta“, pa sve do zapažanja o poticajnoj ulozi lektirnih naslova koji mogu u potpunosti zaokupiti pažnju čitatelja, ali i ponukati na „raspravljanje o lektiri poslije s nekim tko je pročitao“.

Način pripreme za sat lektire

Sljedeće pitanje odnosilo se na načine na koje se učenici pripremaju za nastavu lektire, a sadržavalo je ponuđene odgovore koji su nudili jednu od navedenih mogućnosti: čitanje djela, korištenje internetskim stranicama, korištenje vodičem kroz lektiru ili kombinacija svega navedenoga.

Pitanje: **Kako se pripremate za sat lektire?**

a) čitam djelo prije sata (13,55%)

b) koristim se internetskim stranicama (20,33%)

c) koristim se vodičem kroz lektiru (1,69%)

d) sve od navedenog (49,15%)

Kombinirani odgovori:

a) i b) (11,86%)

a) i c) (1,69%)

b) i c) (1,69%)

Korištenje više izvora

Uvjerljivo najveći broj učenika (gotovo 50%) priprema se za sat lektire čitajući djelo, ali i ono što o djelu mogu pronaći na internetskim stranicama i u priručnicima o lektirama. Tomu valja pridodati i tri dodatna kombinirana odgovora (ukupno 15,24%) pa ukupni postotak učenika sklonih kombinaciji triju navedenih ili različitim kombinacijama po dvaju navedenih izvora iznosi 64,39%. S obzirom na to da je čitanje lektire čitanje koje je, uz ostale funkcije, usmjereno na poznavanje kanonskih djela nacionalne i svjetske književnosti, ovakav je način pripreme za sat razumljiv jer je svaka dodatna informacija o djelima učenicima potrebna za elementarno razumijevanje nerijetko jezično i svjetonazorski vrlo udaljenih tekstova, što je problem kojem ćemo se vratiti. U takvu pokušaju snalaženja prevladava kombinacija čitanja djela i korištenja internetskim izvorima, dok su preostale dvije kombinacije, čitanje djela i korištenje priručnika o lektirama te korištenje isključivo sekundarnih izvora (interneta i priručnika), podjednako zastupljene. Još se jednom potvrdilo da je korištenje primarnoga izvora, tj. samoga književnog djela, najzastupljenije i da je rezultat u suprotnosti sa stereotipnim razmišljanjima o učenicima koji isključivo (bez ikakva uvida u literarna djela) prepisuju sadržaje lektira s interneta.

Korištenje internetskih stranica

Prilično visok postotak anketiranih učenika ipak se, a što je u skladu s proširenom predodžbom o pripremi lektire uz pomoć internetskih sadržaja, koristi internetskim stranicama (20,33%). Taj se postotak povećava ako mu pridodamo i kombinirane odgovore (13,55%) jer proizlazi da se radi o jednoj trećini ispitanih učenika, a ako se tim odgovorima pridodaju i odgovori o korištenju svim trima izvorima među kojima je i internet (49,15%), udio se penje na 83%, što jasno potvrđuje važnu ulogu sažetaka lektirnih djela na internetskim stranicama za kojima učenici redovito posežu. Rezultat potvrđuje raniju pretpostavku, ali bi nas konačno morao potaknuti na ozbiljnije razmišljanje o ulozi interneta i njegovoj sustavnoj primjeni u nastavi hrvatskoga jezika, osobito u nastavi književnosti.²

² Za učenike bi nesumnjivo trebalo osmisliti i pripremiti nastavne materijale na način koji bi iskoristio sve prednosti interneta (hipertekst, lako umreživanje različitih pojmova i podataka u složene, lako pretražive „tematske grozdove“, mogućnosti tvorbe zornih i dinamičnih modela koji bi olakšali razumijevanje složenijih i apstraktnijih sadržaja, interaktivne igre). Dosad se nastava književnosti s internetom najčešće povezivala tako što su tekstovi prenošeni na pojedine stranice gdje se mogu čitati ili s kojih se mogu skinuti (ne bi li se potom čitali na isti način kao i u tiskanoj formi). Takvi su pokušaji dobar početak, no ključno je shvatiti ih upravo kao – početak. Interaktivni bi sadržaji koji uključuju interdisciplinarni pristup (tj. međupredmetne korelacije) bili osobito poticajni kad je riječ o tekstovima iz

Korištenje priručnika o lektiri

Iz rezultata anketnog ispitivanja vidljivo je da je upotreba lektirnih priručnika kao jedinoga izvora u pripremi za sat lektire zastupljena tek s 1,69%, a jednako je slabo zastupljena u kombinaciji s čitanjem lektirnoga djela ili u kombinaciji s internetskim sadržajima. Ipak, 49,15% učenika vodičima se ponekad koristi čitajući djelo i tražeći odgovarajući sadržaj na internetu. Taj podatak potvrđuje da je primjena priručnika na početku novoga tisućljeća potisnuta dostupnošću interneta. Vodiči kroz lektiru danas su, čini se, u velikoj mjeri potisnuti internetskim izvorima, što ne bi bio problem kad im ne bi bili tako slaba zamjena. Kao što smo već istaknuli, nedostaje veći broj kvalitetnih i sustavno izloženih sadržaja na jednome mjestu pa učenici posežu tek za neproverenim sažecima djela, iako vodiči najčešće nude znatno opsežniji prikaz djela i višeslojnu kontekstualizaciju. Smatramo, dakle, da samo korištenje internetskim izvorima nije loše, no loše je korištenje lošim internetskim izvorima kakvi zasad prevladavaju, pa malobrojne kvalitetne stranice valja uključiti u nastavu.

Čitanje djela

Premda bi čitanje primarne literature trebalo biti polazište svakoga ozbiljnijeg bavljenja lektirnom, u odgovorima je kao jedini oblik pripreme zastupljeno sa samo 13,55%, dok je u različitim oblicima kombiniranih odgovora prisutno s čak 49,15% uz internetske sadržaje i vodiče, u 11,86% samo uz internetske sadržaje i u još neznatnih 1,69% samo uz vodiče kroz lektiru.

Svrha čitanja lektire

Zanimalo nas je što učenici misle o razlozima čitanja lektirnih naslova tijekom školovanja.

Pitanje: *Koja je, prema vašem mišljenju, svrha čitanja lektire?*

Odgovore bismo mogli podijeliti na one koji su potvrdili postojanja svijesti o svrhovitosti čitanja lektire i na one koji tu svrhovitost osporavaju.

vremenski „udaljenijih“ književnopovijesnih razdoblja. Kao dobro polazište mogu poslužiti stranice poput: lektire.skole.hr, www.hrvatskiplus.hr, www.elektronickeknjige.com, stranica „Moja (m) učionica“, koju uređuje jedna varaždinska nastavnica hrvatskoga jezika, vikipedijska natuknica o Ivanu Gunduliću, koju su na seminaru iz Starije hrvatske književnosti izradili studenti kroatistike pod vodstvom prof. dr. Davora Dukića 2008. godine ili internetsko izdanje „Leksikona književno-kulturnog nazivlja“ koje je u izradi u Leksikografskome zavodu „Miroslav Krleža“. O metodama poučavanja čitanja s razumijevanjem i nastavi književnosti koja se može nositi s izazovima multimedijalnog okruženja v. Nagy (1999: 16/17) i Težak (1999.), a o istim problemima iz perspektive roditelja/stručnjaka v. Zalar (2009.).

Svrhovito čitanje (86,35%)

Spektar ciljeva ponuđenih u odgovorima očekivan je i kreće se u rasponu od prolaska na državnoj maturi i pisanja eseja (11,86%) do proširenja vokabulara (15,25%) i stjecanja opće kulture (22,03%) pa sve do „pripreme za život“ i „razvoja vlastitih mišljenja i stavova“. Dakle, od posve pragmatičnih motiva, vezanih uz ispunjenje obveza na završnome ispitu do motiva koji jasno iskazuju svijest o važnosti usvajanja jezičnih sposobnosti (15,25%), razvijanju kritičkoga mišljenja i proširivanja opće kulture novim sadržajima. Posebno je važno istaknuti dio odgovora koji potvrđuje razumijevanje lektirnih sadržaja kao oblika spoznaje stvarnosti koji učenicima može pomoći u razumijevanju i snalaženju u svakodnevnome životu (11,86%). Ovi odgovori u skladu su s tradicionalnim shvaćanjem lektire kao vrste čitanja usmjerene na klasična djela svjetske i hrvatske književnosti koja posjeduju trajnu kvalitetu i govore o bitnim životnim temama. U jednome od ranije provedenih istraživanja (Lazzarich, 2001.) čak je 72,97% učenika tvrdilo da su lektirna djela poučna.

Steći više znanja i neku širu naobrazbu. / Opća kultura. (22,03%)

Širenje vokabulara (i izražavanja). (15,25%)

Upoznavanje važnih književnih djela (... i običaja drugih zemalja i dobom u kojem je pisano djelo / ...možemo vidjeti kako su pisci razmišljali u to vrijeme u kojem su stvarali). (11,86%)

Svrha je ta da prođemo maturu. / Svrha je da znamo u eseju napisati nešto o tome. (11,86%)

Stječemo opću kulturu, obogaćujemo vokabular i pripremamo se za državnu maturu. (3,38%)

Trebalo bi biti proširenje naše kulture i vokabulara. Ali ponekad ni sama ne shvaćam svrhu čitanja nekih djela. (3,38%)

Brzina shvaćanja radnje u knjigama (1,69%)

Razgovjetnije čitanje

Razumjevanje djela, ponekad učenje, ponekad oduzimanje vremena (ovisi o knjizi).

Poučno je.

Smatram da je lektiru nužno čitati jer u protivnom većina učenika nebi svojevoljno pročitala te knjige, a smatram da je od velike vrijednosti pročitati takva djela, pretežno u svrhe više edukacije i boljeg razvoja vokabularnih sposobnosti.

Bogaćenje naših sposobnosti. U nekim dijelovima priprema za život jer neke teme su povezane sa stvarnim životom.

Mislím da nam pomažu u razvoju vlastitih mišljenja i stavova. Pripremaju nas za život te rasplamsavaju našu maštu.

Mislím da je svrha da obogatimo svoj rječnik, da se bolje izražavamo, da razmišljamo i da nešto naučimo o književnosti.

Svrha čitanja lektire, prema mojem mišljenju je povećanje spektra riječi koje nam služe i trebaju za bolju komunikaciju, čitanje lektire uopće može nam potaknuti neka razmišljanja i promjene na samom sebi.

Vrsta kulture koju moramo znati u životu da bi nešto postigli. Ne volim previše čitati lektire, ali ipak smatram da bi svi trebali. Smatram da ima glupih knjiga koje ništa ne znače ali iz knjiga se svašta može naučiti općenito u životu. Najpotrebnije i korisne su „Ana Karenjina“ i „Zločin i kazna“.

Da nam ne bude dosadno.

Nesvrhovito čitanje (13,54%)

Iz odgovora je vidljivo da stav proizlazi iz nerazumijevanja potrebe za lektirnim sadržajima zbog brzoga zaboravljanja pročitanoa i drugih razloga ili iz potpunoga negiranja svake svrhe.

Što postoji svrha? Ne postoji! / Nema svrhe. (Kradete nam slobodno vrijeme, ionak to što pročitamo zaboravimo!) (6,77%)

Ne bih znao. (5,08%)

Mislím da je nema, osim što moraš za maturu znati neka djela da bi prošli. (1,69%)

Broj lektirnih naslova

Zanimalo nas je znaju li učenici točan (ili približno točan) broj obveznih lektirnih naslova koji su dobili na početku školske godine i što o njemu misle. U anketiranim razredima pokazalo se da učenici ne znaju koliko je točno naslova na popisu lektire što pokazuje da je broj naslova prevelik i neujednačen te da bi ga trebalo svesti na kakav optimalan broj od desetak naslova po školskoj godini. Drugim riječima, to bi predstavljalo optimalnu obvezu (uz sve druge) od jednoga ili dvaju pročitanih djela mjesečno. Raspored čitanja lektirnih naslova trebalo bi učiniti jasnijim i prepoznatljivijim u cjelokupnoj nastavi hrvatskoga jezika. Rezultati o broju pročitanih naslova jasno pokazuju da je lektira pri kraju popisa obveza, nametnuta kao (usmjereno) samostalno čitanje – nakon svih književnih i jezičnih nastavnih jedinica koje je, iz perspektive učenika, potrebno usvojiti. Smatramo da bi cjelokupan nastavni program hrvatskoga jezika i književnosti trebalo utemeljiti na drugačije shvaćenoj

lektiri (i književnome tekstu) te da treba izmijeniti sadašnji književnopovijesni pristup koji sve podređuje diktatu kronološkoga slijeda i koji čini okosnicu nastave od prvoga do četvrtoga razreda. Naime, obilježja razdoblja ne postoje odvojeno od književnih djela pa bi, kad god je moguće, iz usporedne analize dvaju (ili više) tekstova koji pripadaju različitim razdobljima i za njih su reprezentativna, valjalo izvoditi zaključke o širemu kontekstu kojemu djelo pripada te o sličnostima i razlikama među različitim književnim epohama, o kontinuitetu obrade pojedinih motiva i tema ili o trajnosti pojedinih formalnih obilježja. Istovremeno bi i nastava jezika i jezičnoga izražavanja svoju podlogu (u mjeri u kojoj je moguće) trebala imati upravo u lektirnim djelima i književnim predlošcima ne bi li se ostvarile što produbljenije unutarpredmetne korelacije. U središtu postojećega pristupa nije učenik – ni njegovo predznanje, ni čitateljsko ni životno iskustvo, ni kognitivne sposobnosti – nego književnopovijesna kronologija koja pretpostavlja čitanje djela u dobi u kojoj jednostavno nisu primjerena (antička i hrvatska srednjovjekovna književnost obrađuju se u 1. razredu s petnaestogodišnjacima, a hrvatska književnost renesanse i baroka u 2. razredu sa šesnaestogodišnjacima!). Posve neprimjereno forsiranje književnopovijesnoga pristupa u konačnici najčešće rezultira tek potpunom „književnopovijesnom dezorijentacijom“ učenika koji brzo zaboravljaju i miješaju čak i osnovne podatke jer se u gomili građe jednostavno ne mogu snaći, a pritom je posve zanemareno razvijanje sposobnosti kritičkoga i analitičkoga čitanja, razvijanje kreativnosti i divergentnog mišljenja, povezivanje različitih nastavnih sadržaja i opismenjanje.

Smatramo da u tako postavljenome programu naslovi ključnih djela nastave književnosti, među kojima bi bili i mnogi sadašnji lektirni naslovi, u svijesti učenika više ne bi bili tek broj koji je teško upamtiti.

Pitanje: ***Koliko lektira, prema planu i programu, morate pročitati u ovoj školskoj godini?***

14 (38,98%)

15 (10,16%)

20-ak (10,16%)

16 (6,77%)

10 (5,08%)

20 (5,08%)

13 (3,38%)

Ne znam (3,38%)

Preostali pojedinačni odgovori: ?, 8 – 9, 9, 10, oko 10-ak, 12, Ne znam, oko 10, ili 15, oko 15, 16, 17, previše, 15 – 20, do 20, 23, oko 30-ak, 1000000 (ukupno: 25,42%).

Djela hrvatske ili svjetske književnosti

Djela predviđena za samostalno obvezno čitanje u sklopu lektire pripadaju hrvatskoj i svjetskoj književnosti³ pa nas je zanimalo koja djela, tako podijeljena na domaća i strana, učenici radije čitaju. Odgovori pokazuju da su učenicima neusporedivo zanimljivija djela svjetske književnosti (84,74%), uz neizostavne negativne komentare o hrvatskoj književnosti koja je „nerazumljiva“ na „starohrvatskom“, „zatupljujuća“ i „banalna“. Naklonost svjetskoj književnosti najčešće je posljedica negativnih stavova prema hrvatskoj književnosti izazvanih nerazumijevanjem. Negativne stavove prema hrvatskoj književnosti uglavnom izazivaju jezik i stilska obilježja djela starije hrvatske književnosti s kojima se učenici susreću na početku svojega srednjoškolskog obrazovanja – prvi su dojmovi negativni i određuju negativan stav prema cjelokupnoj hrvatskoj književnosti, podjednako novijoj i suvremenoj. Ovakvi rezultati samo potvrđuju zaključke ranijih istraživanja. U jednoj su anketi, naime, riječki srednjoškolci kao tri najomraženija teksta koja bi izostavili s lektirnoga popisa sami nominirali djela „Osman“, „Matijaš Grabancijaš dijak“ i „Dundo Maroje“ (Lazzarich, 2001: 10), dok se u drugome 56,6% učenika opredijelilo za strane autore iz svjetske književnosti, 33,9% za suvremene književnike, 6,5% za hrvatske književnike, a 3% za pisce ranijih razdoblja (Grakalić-Plenković, 2002.). Problem obrade djela starije hrvatske književnosti lakše bi se prevladao i kad bi se učenicima dopustilo da čitaju prepjeve djela na suvremeni hrvatski standardni jezik.⁴ Ovakav stav učenika još

³ Valja istaknuti da je naziv „svjetska književnost“ iz više razloga problematičan i lako bi se mogao zamijeniti nazivom „zapadnoeuropska književnost“ ili, još točnije, „književnost Francuske, Engleske, Italije, Španjolske i Njemačke“. „Eurocentrizam“ i usmjerenost na najuži kanon predstavljaju temeljno obilježje programa nastave književnosti kojemu bi tek trebalo kritički pristupiti. Zanimljivu analizu stoljetne tvorbe osnovnoškolskoga lektirnoga kanona v. u Hameršak (2006.).

⁴ Prepjevi i parafraze Marka Grčića („Judita“, „Planine“, „Ribanja“, „Robinja“) i Ludwiga Bauera („Novela od Stanca“). Za osveščivanje povijesne dimenzije razvoja hrvatskoga jezika dovoljno bi bilo usporedo analizirati odabrani kraći ulomak teksta u izvorniku i u prepjevu na suvremeni standard. Takvo bi „usporedno čitanje“ bilo poticajno i za unutarpredmetnu korelaciju s nastavom jezika, temama iz povijesti jezika i dijalektologije. Uz dvije se verzije teksta može priložiti i preslika rukopisa ili izvornoga tiskanog izdanja ne bi li učenici još lakše osvijestili složenost i slojevitost filološko-tekstološke obrade tekstova. O sastavnicama kvalitetne metodičke obrade teksta potrebne za uspješnu nastavu književnosti v. Dujić (2009.).

jednom nameće pitanje o koncepciji programa i ide u prilog već iznesenu prijedlogu o odustajanju od kronološkoga pristupa, prema kojemu bi učenicima prvo trebalo ponuditi djela suvremenih autora i na taj ih način zainteresirati za čitanje književnih djela. Smatramo da bi na temelju prvih lektirnih susreta s vješto odabranim suvremenim književnim djelima učenici lakše stvorili pozitivan odnos prema lektiri, što bi olakšalo i čitanje djela iz starije književnosti u višim razredima. Osim toga, tako bi se izbjegao neopravdano radikalni diskontinuitet koji dijeli nastavu književnosti i pristup obradi djela u osmome razredu osnovne i prvome razredu srednje škole.

Pitanje: **Čitate li radije djela hrvatske ili svjetske književnosti?**

Svjetske (...zbog toga što djela iz hrvatske književnosti znaju biti na starohrvatskom jeziku pa djelo uopće ne razumijem / ...jer su zanimljivija djela / ...jer su teme puno zanimljivije. Mislim da su hrvatske prilično zatupljujuće i banalne, pogotovo u posljednje vrijeme / ...nisam sigurna zašto / ...jer hrvatski književnici ponekad se ne koriste hrvatskim standardnim jezikom i često koriste narječja koja nam nisu baš laka za razumjeti). (84,74%)

Hrvatske književnosti. (6,77%)

Ovisi kakve su tematike. (3,38%)

Ovisi o vrsti djela i književnom razdoblju. (1,69%)

Svejedno.

Niti jedno.

Internetski sadržaji i razumijevanje djela

Odgovori koji su se odnosili na ulogu novih medija, interneta i internetskih stranica u svladavanju lektira potvrdili su njihov značaj za učeničku obradu lektirnih naslova, ali su pokazali i to da novi mediji nisu zamjena za čitanje djela. To je važna činjenica koja dokazuje da se internetom koriste mnogi (64,4%), no ne nužno kao potpunom zamjenom za čitanje. Internetski sadržaji pomažu im na isti način na koji im pomažu popratni predgovori ili pogovori uz tiskana izdanja: da se „snađu“ u sadržaju djela, da im olakšaju čitanje „teškog i nezanimljivog“ teksta, ali i da dopune površno čitanje „napreskokce“.

Dio učenika izrazio je sumnju u korisnost internetskih sadržaja i u njihovu točnost dajući prednost samostalnome čitanju i onome što se

može „pohvatati“ na satu. Još veća zadržka prema sadržajima lektira na internetu iskazana je u odgovorima koji gotovo u potpunosti („daje mi okvir“, „ne onoliko koliko je potrebno“) ili u potpunosti negiraju korisnost interneta u razumijevanju lektira („ne pomaže“).

Pitanje: *Pomaže li vam skraćeni sadržaj na internetskim stranicama za potpuno razumijevanje književnoga djela?*

Pomaže (...zbog toga da sažeto mogu prepričati djelo koje sam pročitao, a bez toga se ne bih snašao / ...u većini slučajeva / ...ako pročitam djelo / ...da, jako puno /...ako je djelo teško i nezanimljivo / ...ne pomaže za potpuno, ali mi pomogne koliko mi treba /...da, recimo za književna djela iz baroka / ...da se prisjetimo najvažnijih događaja tokom djela / ...u stranicama koje mi se nađu nejasne ili o vrsti djela / Puno mi pomaže kratki sadržaj jer pri čitanju nisam potpuno koncentrirana, pa mi to pomaže da shvatim / ...jer je u manje teksta opisan cijeli sadržaj, bez dodatnog opisanja koji u većini knjiga ne služi ničemu i samo oduzima vrijeme / ...jer ima knjiga koje se ne mogu razumjeti pa Internet pomaže / ...pogotovo ako sam lektiru čitala napreskokce). (64,4%)

Ponekad (...no u većini slučajeva na internetu piše netočan sadržaj / ...ako je radnja komplicirana). (10,16%)

Djelomično / Polu (...treba bit snalažljiv i imat sreće da bi mogli pratit na satu i sve pohvatati) (3,38%)

Ne pomaže (...no pomaže da ukratko saznamo o čemu se radi, tko su likovi i koja je osnovna radnja / ...to mi daje samo nekakav okvir, na taj način mogu saznati o čemu se u određenom djelu radi, ali, ako želim nešto više, moram pročitati djelo / ...ja koristim vodič / ...ne onoliko koliko je potrebno / ...kad sam koristila, malo mi je pomoglo). (22,03%)

Internet i čitanje književnih djela

Uloga interneta u pripremi učenika za nastavu lektire slična je ulozi koju taj medij i inače ima u prenošenju raznovrsnih informacija iz različitih umjetničkih i znanstvenih područja, ali i života općenito. Međutim, bez obzira na njegovu sveobuhvatnost i način na koji mijenja naš život i utječe na njega, on nije zamjena za sve pa tako ne može biti ni zamjenom za čitanje lektire, i to je mišljenje 72,88% učenika. Zanimljiva su zapažanja učenika o razlikama između čitanja sažetaka na internetu i čitanja samih djela u kojima se ističe da na internetu „nema nekih pojedinosti, koje su u tom djelu vrlo važne“, da je za „potpuno razumijevanje djela potrebno

pročitati djelo u cjelini“, a ne samo sadržaj s interneta jer je ondje djelo tek površno prikazano. Neka mišljenja ističu važnost čitanja lektirnih djela jer će u suprotnome korištenje sažetaka s interneta rezultirati lošijim stjecanjem „znanja opće kulture“ pa učenici „tako štete sami sebi“. Nije zaobiđen ni problem pouzdanosti internetskih sadržaja pa neki učenici spominju „površnosti prikaza“, dok drugi ističu da je na internetu dostupno „nečije shvaćanje djela, a mi bismo ga shvatili drukčije da smo ga pročitali“. U učeničkim su komentarima tako zastupljena i kritička razmišljanja o internetu i sadržajima koji su samo za učenike „lijene otvoriti korice neke zanimljive knjige“ ili su to tek „prepovršno prikazani“ sadržaji, a neki komentari svjedoče i o potpunoj afirmaciji čitanja jer jedino dok čitamo „potpuno doživljavamo djelo“. Zanimljivo je primijetiti kakvu važnost učenici pridaju pojedinačnomu shvaćanju i doživljaju djela za koje nastava preopterećena suvišnim sadržajima nerijetko nema dovoljno vremena.⁵

Pitanje: **Smatrate li da je internet dostojna zamjena za čitanje književnoga djela?**

Nije (...ali većina učenika uz obaveze koje idu uz školu zaborave na lektiru koju ti profesor najavi za 2 tjedna ili mjesec prije / Nije dostojna ali je / ... jer na internetu je svako djelo napisano sažeto i nema nekih pojedinosti, koje su u tom djelu vrlo važne / On nam može samo pomoći da shvatimo u potpunosti djelo koje čitamo dok nam pročitana lektira dublje ostaje u sjećanju i širi vokabular / ...ali ponekad je dobro pročitati tuđe mišljenje / Ne u potpunosti / Pa baš i nije, trebali bi pročitati svaku lektiru jer nikad ne znamo kad će nam zatrebati opet / jer ima zanimljivih književnih djela / Nije dostojna zamjena, ali je zamjena / Nije, ali danas nažalost svi koriste Internet radije nego samo djelo. Ali mislim da tako štete sami sebi jer njihovo će znanje opće kulture biti slabije / Za potpuno razumjevanje djela potrebno je pročitati djelo u cjelini, a ne samo kratki sadržaj s interneta jer je on pre površno prikazan. Osim toga on je nečije shvaćanje djela, a mi bismo ga možda shvatili drukčije da smo ga pročitali / ...jer nedaje sveukupni dojam / ...ali je od velike koristi / Internet je za one koji su lijeni otvoriti korice neke zanimljive knjige / ...ali ne volim čitati lektire i ne mogu se natjerati, pa sam onda prisiljena pročitati s interneta / ...ali dovoljno za prosječnu ocjenu / Dok čitamo djelo, potpuno doživljavamo djelo). (72,88%)

Da, uvijek nađem opširno opisano (...a detalje iz knjige ionak zaboravimo / ...ako se osoba zna snaći i prezentirati svoje znanje / ...ako je na inter-

⁵ O osvješćivanju i razvijanju različitih aspekata čitanja v. na različite načine u: Grosman (2010.), Zimmermann i Hutchins (2009.), Peti-Stantić i Stantić (2009.).

netu skeniran sadržaj knjige, ako je napisan samo kratki sažetak, ne / ... mislim da nekad i je / ...zbog boljeg razumjevanja). (22,03%)

Polu. / Djelomično. (3,38%)

Možda, ali više mi pomaže vodič. (1,69%)

Lektira i prisilno čitanje

Zanimljiv je odnos učenika prema posljedicama nečitanja lektire. Oni koji lektiru pročitaju ili se na neki od ranije navedenih načina snađu u stvaranju privida da su pročitali djelo i pritom uspiju dobiti pozitivnu ocjenu, nemaju problema s prisilnim karakterom čitanja lektira.⁶ Iz odgovorâ je vidljivo da se do ocjene može doći pročitanim sažetkom s interneta „jer profesorica ne primjeti kada ne pročitam lektiru jer je pročitam na internetu“. U odgovorima o uspjelome svladavanju obveze čitanja lektire (42,37%) ponovno do izražaja dolazi važnost interneta i čvrsto uvjerenje da „nitko ne može znati dali sam ja uistinu pročitala cjelo djelo“, ali i jasna svijest o propuštenoj prilici da se djelo pročita: „žalim što nisam nešto pročitala i dala šansu tom autoru da me zainteresira“. Posebno je vrijedno zapažanje učenika da „nemoramo biti kažnjeni, jer zapravo radimo sami protiv sebe“ jer svjedoči o svijesti da je nerad dugoročno kazna sam po sebi.

Podjednak je broj odgovora onih koji se s tom obvezom neuspješno nose (40,67%) pa takvi učenici pišu „dobimo/dobijemo 1 (i grižnju savjesti)“, a među njihovim su odgovorima i komentari ironičnoga sadržaja o kažnjavanju „zatvorom i bičevanjem“. Ako tomu postotku pribrojimo i 15,25% učenika koji su povremeno kažnjeni („Kako kad“), možemo zaključiti da su lektira i kažnjavanje za nepročitana djela nešto s čime probleme ima više od pola ispitanih učenika, i to stalno ili barem povremeno (55,92%).

Pitanje: **Jeste li kažnjeni ako ne pročitate lektiru i kako?**

Nisam kažnjen (...zbog toga što kažem da sam pročitao zbog toga što lektire radimo grupno pa se snađemo i zapamtim nešto / ne, jer uvijek dobim 4 ili 5, a ovi ostali dobe keca / ...svi dođu na isto što smatram da nije u redu / ne, uvijek dobijem 4 ili 5 – to je dokaz da moj font znanja zadovoljava kriterije koje profesor traži i da je svejedno pročitao knjigu ili s neta / ...jer me nikad ne uhvate da nisam pročitao / Profesori kažu da će onima koji ne pročitaju lektiru dati 1, ali to u većini slučajeva nije tako jer učenici pročitaju sadržaj na internetu / ...ako profesor ne skuži / ...uvijek se snađemo

⁶ U jednome od ranijih istraživanja čak je 81% učenika odgovorilo da lektiru čitaju zato što moraju, a ne iz vlastita interesa, no istovremeno je većina smatrala da je ispravno što je lektira obvezna jer u suprotnom vjerojatno ne bi čitali beletristiku (Lazzarich, 2001: 11/12).

i izvučemo pozitivnu ocjenu / ...jer je uvijek pročitam / ...jer profesorica ne primjeti kada ne pročitam lektiru jer je pročitam na internetu / Jedino što ponekad žalim što nisam nešto pročitala i dala šansu tom autoru da me zainteresira / Nitko ne može znati dali sam ja uistinu pročitala cjelo djelo, jer pročitam kratki sadržaj). (42,37%)

Da, dobimo/dobijemo 1 (i grižnju savjesti). / Da, zatvorom i bičevanjem. (40,67)

Kako kad... (15,25%)

Nemoramo biti kažnjeni, jer zapravo radimo sami protiv sebe. (1,69%)

Čitateljske navike učenika

Kakve su već oblikovane čitateljske navike učenika vidljivo je iz odgovora na pitanje:

Što čitate izvan lektire?

Učenike bismo prema odgovorima mogli razvrstati u tri tipa čitatelja: u one koji čitaju knjige (uglavnom beletristiku zabavnog sadržaja), takvih je 67,81%, zatim u one koji čitaju samo novine, časopise i internetske članke, takvih je 22,03%, i u one koji se jasno izjašnjavaju da ne čitaju ništa jer „ne stignu“, a takvih je 10,16%. Iz toga proizlazi da su dvije trećine učenika u doticaju s knjigama, iako se radi o knjigama „lakšega“ sadržaja, i da imaju naviku čitati. Čitaju „modernu literaturu stranih pisaca“ i navode autore poput R. L. Stine, P. Coelho, C. Ahern, S. Mayer, S. Kinga; od žanrova spominju horore, krimiče, ljubice, SF romane, pustolovne romane i biografije, a od naslova stranih autora navodi se knjiga popularna već desetljećima – „Mi djeca s kolodvora ZOO“.⁷

⁷ Učenički čitateljski interesi u najvećoj se mjeri poklapaju s interesima iskazanima u ranije provedenim istraživanjima, iako su naši ispitanici godinu ili dvije stariji. Istraživanje Grakalić-Plenković (2002.) pokazalo je da su učenici najnaklonjeniji romanu (50,5%) kad je riječ o prozi, komediji (63,4%) kad je riječ o dramskim vrstama i ljubavnoj poeziji (43,3%) kad je riječ o lirskim vrstama. Isto je istraživanje pokazalo da ih najviše privlače teme o životu mladih njihovih godina (28,6%) i teme prijateljstva i pustolovine (16,7%), a žanrovski kriminalistički roman (23,2%), humoristični roman (21,3%) te horor i trileri (19,9%). Slične je rezultate o učeničkim interesima dobio i Lazzarich (2001.) koji ističe da učenici iskazuju želju za čitanjem knjiga prilagođenih njihovoj dobi, sa zastupljenijom ljubavnom i pustolovnom tematikom, napetijim zapletima i humorom. Naši se rezultati u velikoj mjeri podudaraju i s rezultatima istraživanja koje su Plavšić i Ljubešić (2009.) proveli u mladenačkoj populaciji u rasponu od 14 do 28 godina u gradskim knjižnicama Istre te Rijeci i okolici. Najviši je stupanj podudarnosti očekivano ostvaren kad se izolirano promatraju njihovi podaci za dobnu potskupinu u rasponu od 14. do 18. godine.

U anketnim odgovorima posebnu pozornost privlači činjenica da se hrvatski autori, pa čak ni naši suvremeni književnici, uopće ne spominju – ne spominje se niti jedno jedino ime! No takvi rezultati zapravo odgovaraju i stanju u sadašnjemu programu za srednje škole u kojemu se također ne spominje niti jedan suvremeni hrvatski književnik koji se afirmirao nakon 80-ih (usp. Grakalić-Plenković, 2002: 52).

Novine (magazine, časopise, stripove / novine, ne knjige / internetske članke). (22,03%)

24 sata (5,08%)

Horore i krimiće. / R. L. Stine, krimiće uglavnom, horor i tako te, ono što je nama mladima zanimljivo. / Hororce i krimiće, pogotovo preko ljeta. Ove lektire bi se čitale da je sadržaj koji zanima nas mladež. Nije da ne volimo knjige i čitat nego nam dajete glupe i retardirane lektire koje nemaju veze s vezom!!! (15,25 %)

Ništa (ne stignem). (10,16%)

Američku i Englesku književnost. (5,08%)

Uglavnom knjige svjetske književnosti. (5,08%)

Neke knjige koje mi se čine zanimljive, a u svakom slučaju puno su bolje i draže mi ih je čitati nego lektire. (5,08)

Preostali pojedinačni odgovori čine 35,59% ukupnog uzorka:

Svašta.

Pustolovne romane, biografije.

Neke nove, popularne svjetske romane, drame, ljubice... / Moderne romane.

Romantične, SF romane ili neke humoristične.

Ništa, tj. ako mi se da posuditi knjigu preko ljeta.

Kada nađem djelo koje me zanima, pročitam ga, neovisno o žanru.

Raznorazne romane. / Neke ZANIMLJIVE romane.

Dobre knjige.

Volim čitati i često odem u knjižnicu pa posudim neku knjigu koju mi, ili netko preporuča, ili koja mi se čini zanimljivom.

Izvan lektire čitam modernu literaturu stranih pisaca. U zadnje vrijeme među omiljene pisce ubrajaju mi se pretežito Cecilia Ahern (piše većinom moderne ljubavne romane), Stephanie Mayer (moderni romani, također), Paulo Coelho i slično. Među svime volim ponekad prolistati i razne enciklopedije sadržaja o životinjama, prirodi, prirodnim predmetima i slično.

Komedije.

Obično čitam kratke kriminalističke, romantične te romane za mlade. Nažalost rijetko čitam jer rijetko kad nađem vremena.

Informativne internetske stranice ili časopise za mlade ili zdravlje što nađem doma.

Djela zabavnog sadržaja.

Žanr znanstvene fantastike. Posebno su mi drage knjige koje je napisao S. King.

Baš i ne čitam, zadnje sam pročitala „Gola istina“.

Ne čitam knjige.

Mi djeca s kolodvora ZOO.

Sportske novosti, stripove (Blek i Alan Ford), a i volim pročitati neki odlomak iz Biblije.

Rijetko čitam izvan lektire, tj. čitam samo časopise baš i ne neka književna djela.

SLIKOVNICE.

ZAKLJUČAK

Rezultati pokazuju da je učenika koji nezainteresirano čitaju i onih koji čitaju s interesom ipak više (ukupno 60%) od učenika koji uopće ne vole čitati (40%) pa taj podatak naizgled ide u prilog nastavi lektire. No mora biti jasno da visok postotak učenika nemotiviranih za čitanje lektire postavlja velike zahtjeve pred nastavnike i nastavnice hrvatskoga jezika u srednjim školama. Kako nezainteresirane čitatelje preobraziti u zainteresirane čitatelje? Zainteresirano može čitati samo učenik kojemu se daju tekstovi primjereni njegovoj dobi, iskustvu i interesima i koji je naučio čitati s razumijevanjem, a upitno je osposobljava li nastava hrvatskoga jezika u osnovnim školama učenika za dubinsko, kritičko čitanje neophodno za praćenje srednjoškolskog programa.⁸ Zahtjevi su još veći kad se u obzir uzme satnica predviđena za sve sadržaje obuhvaćene predmetom: četiri

⁸ Da je odgovor, nažalost, niječan, svjedoče i loši rezultati međunarodnog PISA-ina istraživanja koje je već u dvama ciklusima pokazalo da hrvatski petnaestogodišnjaci imaju ozbiljnih problema s kritičkim čitanjem koje zahtijeva razvijenu sposobnost analize i sinteze podataka. O postupcima koje valja primjenjivati u nastavi ne bi li se razvijala sposobnost dubinskoga čitanja s razumijevanjem v. Zimmermann i Hutchins (2009.). Metode koje opisuju navedene autorice treba što vještije uključiti u različite oblike obrade književnih i neknjiževnih tekstova u osnovnim školama i na početku srednjoškolskog obrazovanja, dok su prijedlozi koje iznosi Grosman (2010.) poticajni za preosmišljanje nastave književnosti u višim razredima osnovne škole i u srednjim školama.

sata tjedno u gimnaziji i tri sata u strukovnoj školi za nastavna područja književnosti, jezika, jezičnog izražavanja i za lekturu.

U pripremi za sate lektire relativno malen broj učenika koristi se samo primarnom literaturom (13,55%), gotovo dvostruko više učenika koristi se samo internetskim sadržajima (20,33%), dok su najbrojniji učenici koji jedno i drugo kombiniraju s prelistavanjem vodiča kroz lekturu (49,15%). Rezultati pokazuju da se učenici za sate lektire pripremaju tako što nerijetko izbjegavaju lektirna djela, izolirano se njima koristeći u manjem postotku dajući pritom prednost informacijama koje o djelima mogu prikupiti na internetskim stranicama. Iz toga možemo zaključiti da je uloga interneta u nastavi lektire ili, točnije, u pripremi učenika za takvu nastavu sve važnija pa bi trebalo osmisliti nove metodičke pristupe nastavi književnosti koji u nastavni proces kao ravnopravne integriraju i nove medije. Konkretno, za početak valja sustavno pristupiti postavljanju kvalitetnih obrada lektirnih djela na internet, što neke od škola i čine, ali bi u taj projekt trebalo uključiti veći broj nastavnika i školskih knjižničara te nakladnike i akademske institucije.

Iz odgovora na pitanje koje se odnosilo na svrhu čitanja lektirnih djela možemo zaključiti da učenici prepoznaju svrhovitost čitanja lektirnih djela (86,35%) ili zbog kratkoročnih ciljeva (dobroga rezultata na državnoj maturi) ili zbog svijesti o potrebi razvijanja jezičnih vještina i kritičkoga mišljenja te produbljivanja opće kulture ili zbog vrednovanja književnosti kao povlaštena oblika spoznaje stvarnosti. Postotak učenika kojima je čitanje lektira „bez svrhe“ ili „krađa vremena“ manji je od 15%. Kod učenika bi svakako u većoj mjeri trebalo osvijestiti da je čitanje s razumijevanjem, tj. kritičko i analitičko čitanje jedna od ključnih vještina potrebna za uspjeh u najrazličitijim područjima života, što je jedan od bitnih razloga zbog kojih PISA-in test ispituje upravo tako shvaćenu vještinu čitalačke pismenosti.

Posebno su zanimljivi i važni odgovori na pitanja o ulozi interneta u svladavanju lektirnih obveza jer je stvorena opća predodžba da se učenici njime služe nekritički i da zapostavljaju čitanje. Anketa je pokazala da ni jedno ni drugo nije točno. Učenici se u velikome postotku koriste informacijama o lektirama s internetskih stranica, ali ih ne smatraju dovoljno pouzdanima da bi im bile jedini izvor informiranja o djelu. Još su kritičniji u procjeni digitalnih medija kao zamjene za čitanje – njih 72,88% smatra da internet nije zamjena za čitanje knjiga.

Broj obveznih lektirnih djela pokazao se velikom nepoznanicom i uputio je na (a) problem prevelikoga broja naslova po školskoj godini i na (b) problem sporednosti lektirnih obveza unutar nastave hrvatskoga jezika iz

perspektive mnogih učenika. Ovaj podatak aktualizira pitanje odustajanja od postojeće koncepcije programa. Time bi se obradom djela suvremene književnosti vrijedna književna djela približila učenicima, a onda bi im se u višim razredima, kad imaju razvijene sposobnosti kritičkoga i analitičkoga čitanja te kad su u stanju shvatiti važnost čitanja kanonskih djela iz ranijih razdoblja književne povijesti, mogla ponuditi i metodički primjereno obrađena djela starije književnosti. Zbog sadašnje koncepcije programa učenicima je bliža svjetska književnost, dok im je hrvatska književnost najčešće zazorna, što su potvrdila i ranija slična istraživanja. U prvoj je fazi stoga moguće kombinirati tematski i žanrovski pristup koji bi učenicima omogućio stjecanje potrebnih analitičkih znanja i temeljnih teorijskih pojmova. Nastava bi se u prvome i drugome razredu mogla organizirati kao obrada nekoliko žanrovskih i tematskih „modula“ (odabrana poglavlja iz povijesti romana, komedije, ljubavne lirike, autobiografije ili izbor iz djela visoke fantastike, gotskoga romana, popularnih žanrova (detektivski i kriminalistički roman, romansa itd.); tema odrastanja, putovanja ili ljubavi u povijesti književnosti itd.).⁹ U trećem i četvrtom razredu mogla bi se dopuniti književno-povijesna znanja o razdobljima koja su svjetonazorski i jezično učenicima „najdalja“, čitali bi se tekstovi koji zahtijevaju složeniju međupredmetnu korelaciju s nastavom povijesti, klasičnih i stranih jezika, filozofije, povijesti umjetnosti i glazbe itd. Pojedininim bi se tekstovima posvetilo više vremena, pornije bi se čitali, međusobno se uspoređivali i uključivali učenički rad na samostalnim ili grupnim projektima koji bi nadilazili uobičajeno „pisanje lektire“. Osim toga, na tragu uspješno provedenog projekta primjene „kombinirane lektire“ Marinka Lazzaricha (2004.) trebalo bi razmisliti o sastavljanju „prstenastoga“ popisa djela u kojemu je samo manji broj djela u središtu obvezan, iz drugog prstena učenici u dogovoru s nastavnikom biraju naslove sa zatvorenoga popisa na temelju unaprijed dogovorenih pravila, a treći prsten čine djela koja su učenici posve samostalno odabrali neovisno o programskim zahtjevima. Takav pristup od nastavnika i učenika čini kreativne sustvaratelje nastavnoga programa te potiče samostalni čitateljski angažman nasuprot sadašnjemu nametanju čitanja kao obveze.

Indikativan je podatak da 55,92% učenika ima problema s prisilnim čitanjem lektire i kažnjavanjem zbog nepročitanih djela što potvrđuje

⁹ Ovakav je prijedlog mogućih „tematskih krugova“ oblikovan u skladu s čitateljskim interesima učenika o kojima svjedoče naše i već spominjana istraživanja, v. Grakalić-Plenković, 2002: 54 i dr. Jasno je da bi takav koncept lako zadržao i neizostavna djela poput „Odiseje“ ili „Candidea“, Sapfinih ili Baudelaireovih pjesama, „Patnji mladog Werthera“ ili „Gospođe Bovary“ itd., ali bi ih drugačije kontekstualizirao i doveo u produktivnu vezu s dosad zapostavljenim djelima i autorima. Različite mogućnosti problemske obrade suvremenog i popularnog djela koje je zasad izvan programa sustavno iznosi Lazzarich (2011.) na primjeru romana „Muzej nevinosti“ Orhana Pamuka.

osjetljivost valorizacije ovoga nastavnog sadržaja i potiče na razmišljanje o drugačijem konceptu koji smo i sami u naznakama skicirali, a koji lektirna djela doista, a ne samo deklarativno, smješta u središte nastave književnosti utemeljene na kreativnome razvijanju složenih čitateljskih vještina i kognitivnih sposobnosti učenika.

LITERATURA

- Bettelheim, Bruno i Zelan, Karen (1999) Čitanje i dijete, u: *Kako razvijati kulturu čitanja: zbornik*, ur. R. Javor, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 11-22.
- Braš Roth, Michelle et al. (2010) *PISA 2009. – Čitalačke kompetencije za život*, Zagreb: NCVVO i PISA centar
- Dujić, Lidija (2009) Lektira po izboru učenika, u: *Čitanje – obaveza ili užitak: zbornik*, ur. R. Javor, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 21-29.
- Grakalić-Plenković, Sanja (2002) Književni interesi učenika mlađih razreda gimnazijskog usmjerenja, u: *Život i škola*, sv. 48, br. 8, 44-57.
- Grosman, Meta (2010) *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*, prev. A. Peti-Stantić, Zagreb: Algoritam, 2010.
- Hameršak, Marijana (2006) Osnovnoškolska lektira između kanona i popisa, institucija i ideologija, u: *Narodna umjetnost*, sv. 43, br. 2, 95-113.
- Lazzarich, Marinko (2001) Interes srednjoškolskih učenika za sadržaje lektire (Istraživanje provedeno u srednjoj Medicinskoj školi u Rijeci), u: *Život i škola*, sv. 47, br. 6, 7-15.
- Lazzarich, Marinko (2004) Književnost valja približiti mladima (istraživanje o školskoj lektiri), u: *Napredak*, sv. 145, br. 1, 84-90.
- Lazzarich, Marinko (2011) Stvaralački pristup književnome djelu u sustavu problemske nastave, u: *Metodički obzori*, sv. 6, br. 3, 111-125.
- Nagy, Attila (1999) Sudbina ili iskušenje (Modernizacija, globalizacija – posljedice i protumjere), u: *Međunarodni stručni skup: Mladi i čitanje u multimedijalnom okruženju: zbornik radova*, ur. I. Stričević, Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo, 12-18.
- Peti-Stantić, Anita i Stantić, Mirta (2009) Užitak čitanja – intelektualna razbibriža i/ili intelektualna potreba, u: *Čitanje – obaveza ili užitak: zbornik*, ur. R. Javor, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 5-9.
- Pilaš, Branko (1999) Dječji književni interesi, u: *Kako razvijati kulturu čitanja: zbornik*, ur. R. Javor, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 38-49.

- Plavšić, Marlena i Ljubešić, Marko (2009) Književni interesi mladeži (na području Istarske i Primorsko-goranske županije), u: *Metodički obzori*, sv. 4, br. 1/2.
- Težak, Dubravka (1999) Utjecaji suvremenih medija na tematske i strukturne promjene u literaturi za mlade, u: *Međunarodni stručni skup: Mladi i čitanje u multimedijalnom okruženju: zbornik radova*, ur. I. Stričević, Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo, 41-46.
- Zalar, Diana (2009) Čitanje danas ili kako zavarati neprijatelja, u: *Čitanje – obaveza ili užitek: zbornik*, ur. R. Javor, Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, 9-21.
- Zimmermann, Susan i Hutchins, Chryse (2009) *7 ključeva čitanja s razumijevanjem: kako pomoći djeci da čitaju i razumiju pročitano!*, prev. I. Posokhova i I. Vrsek, Buševac: Ostvarenje.

REQUIRED READING IN CROATIAN HIGH SCHOOLS

SUMMARY

This essay presents the analysis of results of an anonymous survey conducted among third grade students of XIIth secondary school in Zagreb. The paper includes the analysis of the students' attitudes toward mandatory reading for Croatian language, the way the students prepare for their lessons and the students' reading habits. The results have confirmed many starting assumptions and conclusions of earlier studies, according to which the existing program of Croatian language in secondary schools (both high schools and vocational schools) is poorly adjusted to the students' capabilities, interests and reading experience. The authors thus propose a different approach to studying works from mandatory reading lists and the process of teaching literature in general, an approach that would simultaneously encourage the students to read independently and develop their skills of critical and analytical reading.

Key words: required reading, high school program, reading, reading habits, teaching literature.

